

INITIAAL

druk met letters

Zomer- typosium 2011: druk met letters

In een ‘volzet’ auditorium hebben op 27 augustus jl. letteraars van naam en faam tijdens het zomertyposium van *Initiaal* hun ervaringen en ontdekkingen gedeeld met een veertigtal typofans. In een geanimeerde sfeer liep het keuzeproces om een optimaal letterbeeld te bereiken als rode draad door de bijdragen heen. Noord en Zuid, jong en oud(er), praktijk en theorie wisselden elkaar af in een gevarieerd en boeiend programma met Marc Mombaerts als moderator.

Disharmonie is de basis

Peter Verheul opent zomertyposium 2011 met een bijdrage over zijn eigen werk en vervolgt met de ontwikkeling van *custom fonts* als onderdeel van de rijksbrede nieuwe huisstijl van de Nederlandse overheid. Peter Verheul (1965) studeerde grafisch ontwerp en typografie aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten [KABK] te Den Haag. Sinds 1991 is hij daar ook als docent werkzaam. Na zijn studie werkte hij als ontwerper o.a. bij Océ, Monotype, Buro Petr van Blokland. Vanaf 1996 heeft Peter Verheul zijn eigen bureau *Farhill*. Naast letterontwerper is Peter Verheul actief als vormgever, illustrator, publicist, gastdocent op (inter)nationale academies en musicus: “muziek maakt het leven dragelijk”.

Verleg je grenzen

Een belangrijke bijdrage aan zijn eigen ontwikkeling is het gedachtegoed van Gerrit Noordzij: *de streek van de pen*. Kijken naar schrift en lettervormen vindt een fundament in *brede pen* versus *spitse pen*, *translatie* en *expansie* en verhoging en verlaging van *contrast*. Typografie is de grondslag van al het nadenken over vorm, vormvastheid, evenwicht en ritmiek van letters op papier. Letters ontstaan altijd uit de wisselwerking tussen zwart en wit; tussen het zwart van de inkt en het wit er omheen.

Niet alleen theorie helpt; ‘kijk ook vooral om je heen’ naar het werk van collega’s en ga met letters fysiek aan de slag: ‘teken tien schreefjes en kijk wat het beste past’. Verleg ook je grenzen zowel qua materiaal, maar ook qua cultuur. In Londen werkte Peter bij Monotype Drawing Office in een haast industriële context en in Berlijn in de veel vrijere en innovatieve aanpak bij Eric Spiekermann.

Fonts

Vanaf begin jaren negentig ontwerpt Peter Verheul eigen fonts met *FF Newberlin* als eerste boreling met later *Sheriff* en *Rosebud* als broertje en zusje. *Cross overs* naar letters in de ruimte en architectuur, gevelbelettering en krassen in glas volgen al snel.

Amstel

Oude Turfmarkt 129, Amsterdam,
letters in de hal.

Verantwoording foto's:
<http://www.farhill.nl>

In 2004 levert hij belangrijke bijdragen aan Jan Middendorps boek *Dutch Type* en hij gebruikt daarin de *Versa*, waarvan de ontwikkeling startte in 1993.

Lettertype voor de Nederlandse overheid

De onderscheiden onderdelen en instellingen van de rijksoverheid in Nederland kende een woud aan logo's en huisstijlen.

Verantwoording foto's:

Het Gezicht van de Staat: <http://www.motimuseum.nl/files/HetGezichtvandeStaat.pdf>

In 2008 is gekozen voor een één-logo-oplossing plus één specifiek lettertype om de herkenbaarheid van de rijksoverheid te vergroten. Via *Studio Dumbar* volgt de uitnodiging om een *custom type* te ontwikkelen voor een nieuwe schreefloze 'koppentletter' en een 'tekstletter' in vier gewichten. De letter mag niet autoritair zijn, moet open, helder en toegankelijk zijn, moet ook goed herkenbaar zijn en exclusief. Op basis van een *redesign* van de *Versa* ontwerpt Peter Verheul *Rijksoverheid Serif* en *Rijksoverheid Sans*.

Originele ontwerpen en proeven bevinden zich bij *Bijzondere Collecties* van de Universiteit van Amsterdam. Mathieu Lommen behandelt ontwerp en ontwikkeling in de uitgave *Letterrijk | Rijksoverheid Serif en Sans | Een letter van Peter Verheul* [ISBN 978 90 76452 29 6].

Een Belg met een grote mond en twee blogs

Yves Peters – (typo)grafisch ontwerper, rock drummer in twee bands en vader van twee dochters en een zoon is de tweede spreker. Gefascineerd door typografie en als stagiair van KASK Gent aanwezig bij de geboorte van *FontShop Benelux* in 1991. Daar heeft hij veel kunnen bijleren over digitale lettertypes en typografie en zo ontwikkelde hij het talent om de meeste lettertypes ‘à vue’ op zicht te kunnen herkennen. Hij werd moderator van de *Type Identification Board*. Vanaf 2002 is Yves Peters actief in typografische scène via *Typophile*; de grootste gemeenschap van typografen en letterontwerpers op het internet. Sinds 2008 levert Yves Peters als *blogger* bijdragen aan *The FontFeed* van FontShop.com.

Demystificatie van het letterkeuzeproces

Centraal in zijn bijdrage staat het demystificeren van het letterkeuzeproces. Met de komst van Apple en de beschikbaarheid van talloze grafische toepassingen is de letterkeuze gedemocratiseerd en dat proces is nog lang niet afgerond. De recente iPad-app *Fontbook* ordent aanbod en

creëert toegang tot fonts en lettermakers. Het aanbod is zo groot, dat EHL [EERSTE HULP BIJ LETTERKEUZE] strikt noodzakelijk is. Een goede keuze vraagt om vakmanschap en kennis van de traditie; echter of hier ook *less is more* geldt, is sterk de vraag.

Vignelli versus Spiekermann

Voor Massimo Vignelli is het antwoord op deze vraag duidelijk: ‘vijf is genoeg’. Met *Times New Roman*, *Helvetica*, *Garamond*, *Futura* en *Bodoni* heb je alles in huis om alle grafische uitdagingen aan te gaan en aan te kunnen. Ook Eric Spiekermann is het eens met een beperking, maar niet met de keuze van slechts vijf voor alles. Vijf favorieten is zeker voldoende, maar de keuze van een favoriet is voor iedereen anders. Met criteria als *functie* of *artisticiteit* kan een keuze gemaakt worden; digitale *revivals* van klassieken zou dan ook nieuw aanbod overbodig moeten maken. De praktijk is anders: de stroom aan nieuw type gaat in hoog tempo onverdroten voort; kennelijk spelen *toepassing* en *conventies* ook een belangrijke rol.

Filmaffiches

Een beschouwing van filmaffiches in de afgelopen jaren laat opvallende in het oog springende gelijkenissen zien. Los van inhoud en thematiek valt de keuze op de *Trajan* als koppenletter. Sterker nog: als er al aanvankelijk een verbinding is tussen thema en letter (comedie, romance, thriller) na verloop van tijd maakt dat geen verschil meer. *Trajan* wordt in alle genres toegepast. Hetzelfde is waar te nemen bij de gotische letter. Was de *Black Letter* eerder nauw verbonden met fascisme en nationaal-socialisme; nu zie je de *Fraktur* ook in R&B, Hip-Hop en tatoes.

Webfonts

Met de opkomst van internet is drukwerk minder belangrijk geworden. Tegelijk zie je een massieve toename van *branding by typography* en dat stelt specifieke eisen aan webfonts en vraagt om standaards als WOFF [WEBOPENFONTFORMAT].

Verantwoording foto's:

Unzipped | Letters op het witte doek
<http://www.fontshop.be/details.php?entry=139>

Open Type en meertalige typografie

Jo De Baerdemaeker (1974) studeerde grafisch ontwerp aan St. Lukas te Brussel en is alumnus van PG [2001-2003]. Aan het roemruchte *Department of Typography & Graphic Communication* van de Universiteit van Reading [uk] behaalde hij in 2004 een master *Typeface Design* onder begeleiding van Fiona Ross. Hij vervolgt zijn studie met een PhD-traject in de jaren 2005-2009 en promoveert op het proefschrift: *Tibetan typeforms: an historical and visual evaluation of Tibetan typefaces from their inception in 1738 up to 2009*.

Verantwoording foto's:

<http://www.typojo.com> | DEVANAGARI LETTERING (Bhopal, 2000)

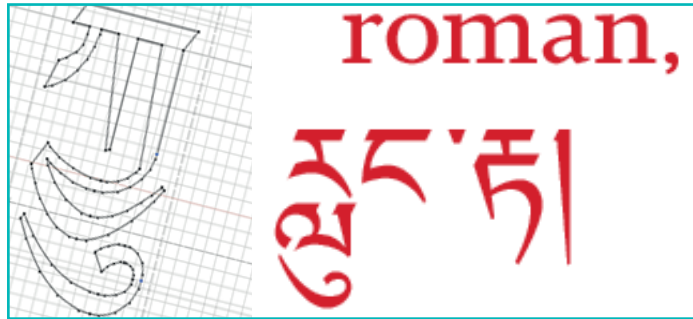
Letters

In de afgelopen tien jaar is Jo De Baerdemaeker ook actief als letterontwerper, vormgever en (gast)docent o.a. in Nepal. Naast elementaire typografie heeft *Open Type* en *Niet-Latijnse lettertypes* en *meertalige typografie* zijn bijzondere belangstelling. Hij ontwierp in 1999 het lettertype *Construct*, gevolgd in 2004 door *Lungta* een Tibetaans-Latijns Open Type font. Voor het Museum voor Moderne Kunsten te Brussel heeft hij in 2007 *Wiels* als custom type ontworpen. In 2009 volgde de *Elegant Contemporary* voor Centre of Contemporary Art in Nottingham.

Tibetaans manuscript

Zijn omzwervingen bezorgen Jo De Baerdemaeker een Tibetaans manuscript en dan start de zoektocht naar het daaronder gelegen lettersysteem. Is de eenvoud van het Latijnse schrift met 26 karakters ook hierin te ontdekken? Is een machinale tekstproductie te faciliteren? Vragen die alleen maar beantwoord kunnen worden als grondig historisch onderzoek ook ter plaatse wordt verricht.

Je hoeft de taal niet te beheersen, maar je moet wel zicht hebben op het schrijfsysteem. De overgang van handletter naar drukletter biedt belangrijke aanknopingspunten en natuurlijk bestaand lettermateriaal. Wat vooral belangrijk is, wanneer je een niet-Latijns letterontwerp wil beginnen, is om de structuur van dat schrift te kennen en een notie te hebben van de opbouw van de individuele lettervormen. Wat Tibetaans zo boeiend maakt, is dat de lettergrepen van dit schrift tegelijkertijd horizontaal als vertikaal worden geschreven. Niet enkel heeft dat invloed op de lettervormen, maar ook op de technologische knowhow om zo'n schrift digitaal te laten werken op een computer.

Verantwoording foto's: <http://www.typojo.com> | Lungta

Monnikenwerk

De archieven van de *Oxford University Press* boden Tibetaans lettermateriaal. Echter zonder opbouw of systematiek; een letterkast met indeling ontbrak. Vele maanden is Jo De Baerdemaeker aan de slag geweest om een letterbak in te richten en een systematiek te bepalen voor karakters, ligaturen en koppelingen en dat alles op weg naar *defining the anatomy*. Resultaten kwamen op een overview chart en zijn opgenomen in een databank.

lettervorm:	een met de hand gemaakte representatie van een letter;
typeform:	een machinaal gemaakte representatie van een letter;
karakter:	beschrijving van een eenheid in een specifiek schrift;
glyph:	de representatie van een karakter.

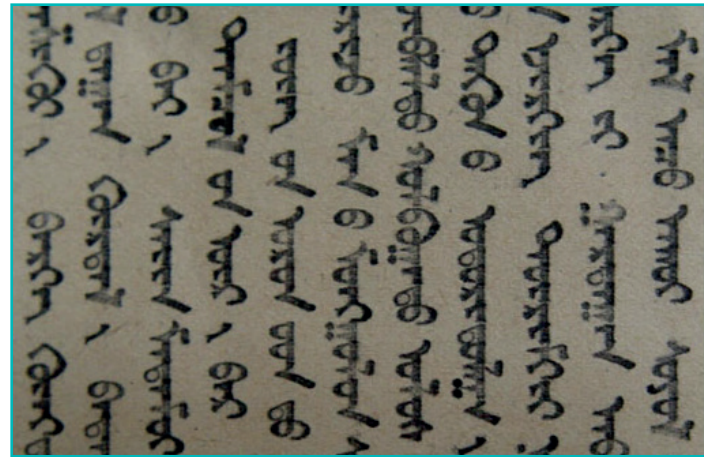
Open Type

De beperkingen van *TrueType* en *PostScript* met maximaal 256 glyphs kwamen eveneens naar voren. Complex samengestelde karakters zijn niet in volle omvang en detaillering af te beelden. Met de komst van *Open Type* geldt deze beperking niet langer; *Unicode* biedt de mogelijkheid van 65.538 individuele karakters. De beschrijving van de elementen, de positionering en de verbindingen is eenduidig vastgelegd en dat maakt dat *latijnse* en *niet-latijnse* karakters zo goed in een font zijn te combineren.

Mongools

Met de reiservaringen door het Tibetaans is Jo De Baerdemaeker nu gestart met een onderzoek naar het Mongools. Opnieuw volgt hij de methodologie van het bloot leggen van karakters qua samenstelling en elementen. De klassieke schrijfmachine vormt een belangrijk hulpmiddel bij de reductie van aangetroffen karakters in handschriften. Zijn onderzoek is te volgen op de website <http://mongoliantype.com/> en er is een YouTube-filmpje.

Verantwoording foto's:
<http://www.typojo.com/>

Brill-type

Ook in de laatste bijdrage gaat het over meertaligheid. ‘Het drukken en uitgeven van meertalige teksten is een uitdaging waarvoor Brill zich al eeuwen geplaatst ziet’, aldus **Pim Rietbroek** (1961). Hij studeerde Klassieke Talen in Leiden en in 1991 startte hij als bureauredacteur bij de Leidse wetenschappelijke uitgeverij Brill. Gaandeweg richtte hij zich meer en meer op de standaardisatie van redactionele en uitgeefprocessen en geldt thans als standaardisatie-, Unicode- en schriftenexpert.

Verantwoording foto's: www.brill.nl

Incompatibiliteiten

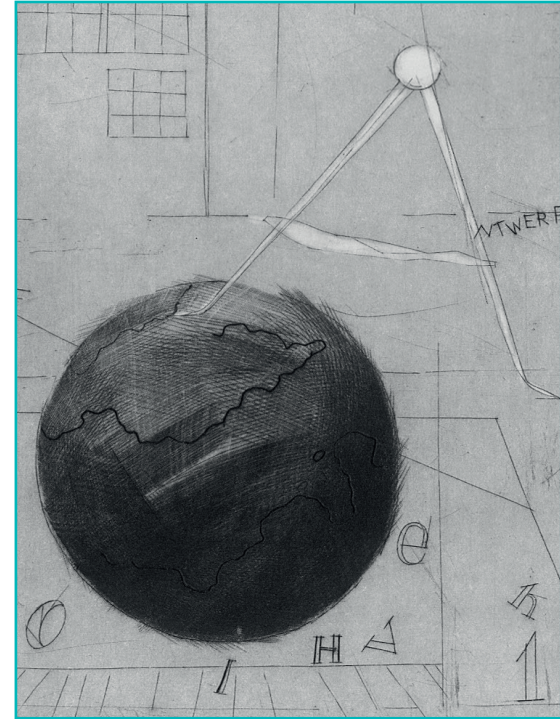
In de jaren negentig van de afgelopen eeuw werd meertalige tekstverwerking geplaagd door een veelheid van onderling incompatibele systemen en een nog gebrekkige computertypografie zeker waar het zeldzame tekens of niet-Latijnse schriftsystemen betrof. In die tijd heeft Pim Rietbroek zelf al verschillende fonts aangepast om ze zo geschikt te maken voor gebruik in Brill-publicaties. Met de implementatie van de Unicode-standaard vanaf 2000 is veel verbeterd op het vlak van de compatibiliteit.

Eigen letter

Gangbare lettertypen ondersteunen slechts een derde deel van de lettertekens, die Brill alleen al nodig heeft voor het Latijnse schrift, de linguïstiek, Grieks en Cyrillisch. Pim Rietbroek heeft daarom het initiatief genomen om een eigen letter voor Brill te laten ontwerpen door John Hudson bekend van o.a. *Sylfaen*, *SBL Hebrew* en *SBL Greek*. Uiteraard is het eigen *Brill*-font voorzien van uitgebreide Open Type-intelligentie als ultieme oplossing voor multi-linguale vraagstukken.

Typosiumprint

Lea Van Heck (1946) studeerde gravure en boekillustratie aan het fameuze École Nationale Supérieure des Arts Visuels La Cambre te Brussel. In haar werk staat tekenen en grafiek centraal naast de overdracht van haar expertise aan studenten en andere geïnteresseerden steeds in lijn met de traditie en op zoek naar het nieuwe en verrassende. Voor de opdracht van Initiaal heeft Lea Van Heck zich laten leiden door de mens Christoffel Plantin. Zijn wereld, zijn tijd, zijn Officina en zijn Antwerpen worden geraakt. De keuze voor de techniek is gevallen op de kopergravure, waar de burijn de lijn bepaalt. De cirkel duidt op de ruimte-globe-visueel gepresenteerd in volume en beweging in de welhaast magische techniek van mezzotint (manière noire).

Typosiumprint: Lea Van Heck

Over Initiaal

Initiaal is de alumni-organisatie van het *Plantin Instituut voor Typografie* en hecht zeer aan kennisdeling tussen de makers en liefhebbers van goede typografie en van alle andere aspecten van het grafisch bedrijf. Met het jaarlijkse initiatief *Zomertyposium* geeft *Initiaal* inhoud aan deze uitwisseling naast het onderhouden van een alumni-netwerk.

Initiaal | druk met letters

INITIAAL

druk met letters